

Відгук
офіційного опонента на дисертаційну роботу
Левченко Анни Андріївни
на тему
«Поліфонічні цикли Валентина Бібіка як жанрово-стильова система»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії
Спеціальність 025 – «Музичне мистецтво»
Галузь знань 02 – «Культура і мистецтво»

Актуальність теми дисертації. Сучасне українське музикознавство дедалі активніше звертається до поглибленого вивчення індивідуальних композиторських стилів у світлі художньо-естетичних тенденцій ХХ століття. У цьому контексті особливої наукової цінності набуває осмислення творчості Валентина Бібіка – одного з найяскравіших представників поліфонічного мислення другої половини минулого століття. Його великі фортепіанні цикли, написані у жанрі прелюдії та фуги, виявляють складний синтез традиції та інновацій, що дає підстави розглядати їх як важливий внесок у розвиток не лише національної, а й світової поліфонічної практики.

Запропонована праця є першим у вітчизняному музикознавстві цілісним системним дослідженням-порівнянням та науковим обґрунтуванням художнього значення трьох масштабних циклів митця – *«24 прелюдії та фуги», тв. 2; «34 прелюдії та фуги», тв. 16; «Прелюдія, fuga та арія на тему ВАСН», тв. 54.*

Особливої ваги дослідження набуває в умовах відсутності друкованих видань двох із трьох проаналізованих циклів (тв. 2 та тв. 54), що залишаються у рукописах і майже не представлені у науковому обігу. Їх часткова цифрова фіксація, здійснена авторкою дисертації, та наукове обґрунтування їхнього значення становлять істотний внесок у збереження та популяризацію національної музичної спадщини.

Таким чином, дослідження не лише розширює уявлення про поліфонічну стилістику Валентина Бібіка, а й окреслює його місце в контексті української та світової фортепіанної культури другої половини ХХ століття, сприяючи

подальшій інтеграції українського музичного мистецтва в європейський науково-культурний простір.

У дослідженні окреслено низку положень наукової новизни, серед яких особливо виокремлюються найбільш значущі, що суттєво поглиблюють наукове осмислення української музичної культури та відкривають нові перспективи для подальших музикознавчих студій:

омплексне стильове вивчення поліфонії з розробкою нових аналітичних інструментів. Найбільш інноваційною є розробка й апробація авторської методології комплексного стильового аналізу сучасної поліфонії. Особливо вагомим є обґрунтування поняття *ладо-фактурного комплексу*, як функціональної аналітичної категорії, що дозволяє простежити динамічну взаємодію ладової та фактурної організації поліфонічного твору. Це відкриває нові можливості як для музикознавчого аналізу, так і для композиторської інтерпретації сучасної поліфонії.

ивчення трьох масштабних циклів у їх еволюційному зв'язку впродовж 16 років. Вперше в українському музикознавстві розглянуто поліфонічні цикли В. Бібіка як єдину стильову лінію, що охоплює 16-річний період творчості (1969–1985). Такий підхід дозволяє не лише реконструювати художню еволюцію композитора, а й простежити кристалізацію його поліфонічного мислення у контексті змін музичного мовлення епохи.

свідомлення поліфонічного доробку В. Бібіка як цілісної художньої системи. Важливим здобутком є позиція щодо цілісності поліфонічної спадщини композитора, що представлена як індивідуально-авторська система зі своєю жанрово-стильовою логікою, що включає внутрішньо пов'язані цикли з широким спектром композиційних технік і глибинним змістовим наповненням.

апровадження системного підходу у вивченні поліфонічних явищ. Дисертація суттєво розвиває теорію систем у проєкції на музичне мистецтво. У цьому контексті поліфонічні явища розглядаються як багаторівневі, контекстні структури, що інтегрують інтонаційно-звукові, жанрово-стильові та формотворчі закономірності. Такий підхід є новим і актуальним для сучасного музикознавчого дискурсу.

онцепція діалогічних двокомпонентних систем (діад) у поліфонії. Цінним є аналіз поліфонії через призму її взаємодії з іншими музичними параметрами – фактурою, ладом, мелодією, гармонією, складом. Така діалектична модель дозволяє побачити поліфонію не лише як технічну категорію, а як художню багатовимірну структуру з високим семантичним потенціалом.

аукове введення в обіг маловідомих творів і рукописної спадщини Бібіка. Визначення виконавської долі та статусу нотних видань творів, що зберігаються у рукописах, є не лише науково цінним, а й культурно важливим для подальшого введення їх у практику. Часткова цифрова фіксація творів дисертанткою – крок до збереження і популяризації національного музичного надбання.

ктуалізація української поліфонічної школи у контексті спадковості. Вперше системно осмислено вплив харківської теоретико-композиторської школи на становлення поліфонічного мислення В. Бібіка. Це дозволяє не лише простежити спадкоємність традицій, а й виявити вектор їх подальшого розвитку у творчості композитора. Важливим є розгляд «українського вектору» у вивченні поліфонічного доробку В. Бібіка, що узагальнено у контексті досягнень, передусім, видатної харківської теоретико-композиторської школи музикантів-поліфоністів, серед яких, у тому числі, викладачі та колеги В. Бібіка – В. Борисов, П. Гайдамака, В. Іванов, Д. Клебанов, Т. Кравцов, В. Наливайко, Н. Очеретовська, Л. Решетніков, М. Тиц, Г. Цицалюк та інші.

Ці положення демонструють, що дисертація не лише досліджує конкретний музичний матеріал, а й пропонує нові аналітичні підходи, розширює межі сучасної музикознавчої методології та робить внесок у національну музичну науку й виконавську практику.

Отже, в дисертаційній роботі поставлене наукове завдання виконано повністю, здобувач повною мірою оволодів методологією наукової діяльності.

За своїм змістом дисертаційна робота здобувачки **Левченко Анни Андріївни** на тему «**Поліфонічні цикли Валентина Бібіка як жанрово-стильова система**» повністю відповідає Стандарту вищої освіти зі спеціальності 025 – «Музичне мистецтво», галузі знань 02 – «Культура і

мистецтво» у межах комплексної теми «Теоретичне музикознавство в історичному процесі розвитку» (протокол № 5 від 29.12.2022, введено в дію наказом № 149-«З» від 30.02.2022). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського (протокол № 3 від 28 жовтня 2021 р.), уточнено на засіданні Вченої ради Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського (протокол № 9 від 27 березня 2025 р.).

Дисертаційна робота є завершеною науковою працею і свідчить про наявність особистого внеску здобувача у науковий напрям «Теоретичне музикознавство в історичному процесі розвитку».

Розглянувши звіт подібності за результатами перевірки дисертаційної роботи на текстові співпадиння, можна зробити висновок, що дисертаційна робота **Левченко Анни Андріївни на тему «Поліфонічні цикли Валентина Бібіка як жанрово-стильова система»** є результатом самостійних досліджень здобувача і не містить елементів фальсифікації, компіляції, фабрикації, плагіату та запозичень. Використані ідеї, результати і тексти інших авторів мають належні посилання на відповідне джерело.

Дисертаційна робота написана українською мовою. Текст вирізняється логічною послідовністю викладення матеріалу, що забезпечує цілісне й обґрунтоване розкриття наукової проблематики. Стиль мовлення відповідає вимогам академічного письма та відзначається високим рівнем фахової культури. Виклад ґрунтовний, доступний для сприйняття фахівцями у галузі музикознавства, водночас зберігає наукову строгість і термінологічну точність.

У роботі послідовно використовується загальноприйнята наукова та спеціальна музикознавча термінологія, що свідчить про високий рівень професіоналізму автора, його обізнаність з методологічним апаратом сучасного музикознавства. Формулювання понять, положень і висновків є чіткими, змістовними та стилістично вивіреними. Структура викладу узгоджена з логікою наукового аналізу музичних явищ, що забезпечує аналітичну глибину та

цілісність наукової аргументації. Мовне оформлення роботи повністю відповідає сучасним стандартам музикознавчого дискурсу.

Дисертація складається з Анотації, Вступу, трьох основних розділів та 13 підрозділів, Висновків, Списку використаних джерел, Нотографії, Відеографії і Додатків. Загальний обсяг дослідження – 311 сторінок, з них 210 сторінок основного тексту. Список використаних джерел налічує 253 позиції, із них 47 – іноземними мовами.

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, пов'язаної з вивченням поліфонічних циклів Валентина Бібіка як цілісної жанрово-стильової системи в контексті українського музичного мистецтва ХХ століття. Сформульовано об'єкт, предмет, мету й завдання дослідження, визначено наукову новизну, яка полягає у комплексному аналізі циклів, як особливого типу авторського поліфонічного мислення. Окреслено методологічну базу, практичне значення результатів та структуру роботи. Вступ вирізняється логічною послідовністю, аргументованістю та відповідністю вимогам до наукових текстів у галузі музикознавства.

У **першому розділі** дисертації «Поліфонія в системі сучасного композиторського мислення» поліфонія розглядається як складне, інтегративне явище, що формується на перетині декількох музичних систем і мисленнєвих рівнів. У контексті загальної та спеціальної теорії систем окреслено поняття поліфонії як відкритої, динамічної художньої системи, здатної до постійної трансформації в умовах змін естетичних і стилістичних парадигм.

Авторка виокремлює основні категорії нової поліфонії, акцентуючи її зв'язки з іншими системами музичної мови – ладом, фактурою, мелодією, гармонією та складом. Особливу увагу зосереджено на взаємодії ладу та фактури як провідних чинників формування цілісної музично-художньої структури. На основі цієї взаємодії введено нове поняття – «ладо-фактурний комплекс» (ЛФК), який репрезентує єдність структурних і виразових властивостей музичного твору, що дозволяє простежити поліфонічні процеси не лише у звуко-висотному, а й у просторово-часовому вимірі.

У розділі окреслено аналітичну модель дослідження поліфонічного мислення композитора, яка базується на комплексному підході до взаємодії музичних систем. Простежено історичну логіку еволюції ладу й фактури у XX столітті: від розширеної тональності та модальності до складно-ладових систем, а також розвиток фактури у напрямі сонорності, мікрополіфонії, поліпластовості тощо.

Розділ закладає методологічне підґрунтя для подальшого аналізу поліфонічних циклів Валентина Бібіка, репрезентуючи його творчість як відображення нових форм жанрово-стильової поліфонії, сформованої в межах інтегративного ладо-фактурного мислення.

У наступних розділах дисертації запропоновано й реалізовано аналітичну модель дії ладо-фактурного комплексу (ЛФК) на прикладі поліфонічних циклів Валентина Бібіка. Серед аналітичних алгоритмів – визначення типів ладотональної й фактурної організації, динаміка їх змін у тематизмі, взаємозв'язки між ними, а також вияв функціональної взаємодії, коли фактура розгортає лад, а лад, відповідно структурує фактуру.

Дослідження обґрунтовує напрями еволюції сучасної поліфонії через синтез ладо-мелодичних і ладо-гармонічних чинників, що визначають стиль В. Бібіка. Ладова система трактується як основа індивідуального композиторського стилю та водночас як універсальний принцип музичного мислення XX століття.

Авторкою використано широкий понятійний апарат для комплексного аналізу поліфонічної мови: художньо-образна, жанрово-стильова системи, музично-виразові комплекси (ладо-фактурний, ритмо-фактурний, метроритмічний, темброво-фактурний тощо), що свідчить про високий професійний рівень дослідження.

Другий розділ дисертації – «Індивідуально-стильова концепція та принципи її втілення у великих і малих поліфонічних циклах Валентина Бібіка», присвячений творчому портрету композитора в контексті харківської композиторської школи. Авторка виразно акцентує на спадкоємності традицій: від фундатора школи С. Богатирьова – до сучасних поліфоністів, зокрема,

В. Бібіка, чия діяльність репрезентує подальший розвиток поліфонічного мислення. Особливо підкреслюється роль саме харківського періоду у формуванні композиторського стилю В. Бібіка та створенні його трьох масштабних фортепіанних поліфонічних циклів.

Розділ містить глибоку аналітичну розвідку прелюдій і фуг композитора, поданих як цілісна антологія. Досліджено типологію фугових тем, принципи циклоутворення, логіку композиційної побудови. Розглянуто багатотемну фугу як простір стилістичного експерименту, а також специфіку малих циклів – зокрема, 24-х і 34-х прелюдій і фуг – як індивідуальну концепцію, що виявляє оригінальну драматургію та конструкторське мислення композитора.

У **третьому розділі** – «Композиторська інтерпретація монограми у поліфонічному циклі В. Бібіка “Прелюдія, Фуга та Арія на тему ВАСН”», – монограму ВАСН осмислено як інтертекстуальний феномен у контексті традиції музичного монограмування в європейській культурі. Розглянуто цикл «Прелюдія, Фуга та Арія на тему ВАСН» для двох фортепіано з точки зору його художньої концепції, структурної побудови, жанрової специфіки та місця в творчому доробку композитора.

Прелюдія аналізується крізь призму неоренесансних і необарокових рис; у фузі простежено новаторське трактування подвійної структури й розвиток теми через монограму ВАСН; Арія розглянута як синтез поліфонічного й гомофонно-гармонічного мислення, що розкриває багатовимірність композиторського стилю В. Бібіка.

Загальні **Висновки** підтверджують, що у дисертації здійснено комплексне дослідження поліфонічних циклів Валентина Бібіка як цілісної жанрово-стильової системи, що відображає індивідуальне композиторське мислення на тлі еволюції поліфонії ХХ століття. Запропоновано методологічну модель аналізу, яка поєднує елементи структурного, жанрово-стильового, інтонаційного та функціонально-комплексного підходів.

Проаналізовано провідні риси поліфонічного стилю В. Бібіка: синтез ладу, фактури, тематизму, композиційної логіки, їхня взаємодія в системі художньої форми. Доведено, що фактура в його циклах виступає активним чинником

ладотонального розвитку, а лад – конструктивною основою фактурної драматургії. Такий тип зв'язку є характерною рисою авторської інтерпретації поліфонічного мислення, у межах якого простежуються й глибокі зв'язки з європейською традицією, і новаторський підхід до формотворення.

Виявлено, що цикли прелюдій і фуг В. Бібіка не лише продовжують поліфонічну лінію Й. С. Баха, П. Хіндеміта, а й становлять авторський зразок поліфонічного циклу постмодерного типу. Окрему увагу приділено ролі Харківської композиторської школи у формуванні стилю митця, зокрема її поліфонічним традиціям, що значною мірою вплинули на творче кредо композитора.

У дослідженні також осмислено феномен монограмування як інтертекстуального принципу на прикладі циклу «Прелюдія, Фуга та Арія на тему ВАСН», що засвідчує здатність композитора до художньої рефлексії над музичним минулим у поєднанні з особистісним художнім кодом.

Таким чином, дисертаційна робота розкриває поліфонічні цикли Валентина Бібіка як явище високого художнього рівня й водночас як концептуально вибудовану систему, яка розширює межі сучасної української поліфонії та збагачує музикознавчий дискурс про поліфонічні жанри в національному та європейському контекстах.

Дисертаційна робота оформлена відповідно до вимог наказу МОН України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

Наукові результати дисертації висвітлені у Основні положення дисертації викладено у двох одноосібних та одній двоосібній статтях, надрукованих у фахових виданнях, затверджених МОН України та 2 публікаціях апробаційного характеру у збірках матеріалів і тез міжнародних науково-практичних конференцій.

Також результати дисертації були апробовані на дев'яти Міжнародних та Всеукраїнських науково-практичних фахових конференціях.

Таким чином, наукові результати описані в дисертаційній роботі, повністю висвітлені у наукових публікаціях здобувача.

У процесі ознайомлення з текстом дисертаційного дослідження Анни Левченко, у рецензента виникли питання, відповіді на які сприятимуть доповненню цілісної картини про результат наукової праці здобувачки та уточненню деяких теоретичних аспектів досліджуваної теми.

У цьому контексті – наступні запитання:

1. У чому полягає аналітична цінність поняття «ладо-фактурного комплексу» для сучасного осмислення поліфонічного письма; як поєднання ладових і фактурних засад сприяє формуванню нової методології музичного аналізу та чи відкриває цей підхід додаткові смислові й звукові виміри, недоступні традиційним аналітичним моделям?

2. Ви цитуєте І. Пяковського на с. 127 і пишете: «Таким чином, зрілий цикл, тв. 16 можна розглядати як творчу лабораторію сучасних концепцій ладу, де відбувається осмислення й переосмислення традиційних структур крізь призму пост-тонального та авангардного мислення». На думку І. Пяковського, трактовка тональності не є класичною, «тризвукової тоніки немає», натомість, переважають «діатонічні і хроматичні кластери», що створює ефект «розширеної 12-ступеневої тональності», у межах якої знаходимо «прояви основного тону тональності й окремі “натяки” на мажорний або мінорний нахил» (Пяковський, 2012: 192). Питання. Чи знаходите у проаналізованих циклах прояви мажоро-мінорної системи?

3. У чому полягає новаторство В. Бібіка в підході до циклоутворення, зокрема щодо структури, тональної організації та взаємодії між прелюдіями та фугами?

4. Які інтертекстуальні, жанрові й фактурно-ладові стратегії дозволяють В. Бібіку синтезувати бахівську традицію з сучасними композиторськими техніками у творі «Прелюдія, Фуга та Арія на тему ВАСН», тв. 54?

Висновок про дисертаційну роботу

Вважаю, що дисертаційна робота здобувача ступеня доктора філософії **Левченко Анни Андріївни на тему «Поліфонічні цикли Валентина Бібіка як**

жанрово-стильова система», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії, виконана на високому науковому рівні, не порушує принципів академічної доброчесності та є закінченим науковим дослідженням, сукупність теоретичних та практичних результатів якого розв'язує наукове завдання, що має істотне значення в галузі знань 02 – «Культура і мистецтво» за спеціальністю 025 – «Музичне мистецтво».

Дисертаційна робота за актуальністю, практичною цінністю та науковою новизною повністю відповідає вимогам чинного законодавства України, що передбачені у п. 6–9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Здобувач **Левченко Анна Андріївна** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 02 – «Культура і мистецтво» за спеціальністю 025 – «Музичне мистецтво».

Офіційний опонент:

кандидат мистецтвознавства, доцент,
професор кафедри теорії музики,
в.о. завідувача кафедри теорії музики
Львівської національної музичної
академії імені М. В. Лисенка
Оксана ПИСЬМЕННА